

Глобалізація і регіоналізація: місце України

Розглянуто питання глобалізації і регіоналізації, як протидії глобалізації, і в той же час її прискорення через формування і об'єднання регіонів, місце і роль України у цих процесах.

Ключові слова: глобалізація, регіоналізація, євро регіоналізація, циклічність, Болонський процес, конкурентоспроможність, транскордонна співпраця, економічна диктатура.

У наш час спостерігається діалектичне поєднання глобалізації світового господарства і одночасного посилення впливу регіонального чинника на світову економіку і політику. Проте, як не парадоксально, глобалізація і регіоналізація – це два протилежні процеси. Наприклад, створення ЄС як структурної форми прямої взаємодії адміністративних утворень європейських держав, поява нових інститутів співробітництва прикордонних територій є лише окремими прикладами підвищення ролі міжрегіональних зв'язків у світових політико-економічних процесах кінця ХХ і початку ХХІ ст.

Чинник регіоналізації впливає на хід економічних процесів не лише на світовому, але і на національному та корпоративному рівнях. Функціонування глобальних компаній, їх ефективність безпосередньо залежать від надійності і міцності зв'язків з економічними і політичними інститутами в регіонах базування. В рамках єдиної світової економіки чинники виробництва вже не лімітують розвиток транснаціональних корпорацій. Особисті контакти з покупцями, поставальниками, органами регіональної влади все більшою мірою визначають головний момент успіху, насамперед швидкість безперервного вдосконалення роботи і оновлення підприємства.

За таких умов регіоналізм перестає бути своєрідним двигуном глобалізації. Більше того, підсилення регіональних економічних зв'язків (інвестиційних, виробничих, фінансових, торговельних) відносно ізолює дане угруповання від решти країн світу.

Проте сьогодні маємо ряд прикладів вищої форми інтеграції – між групами регіонально інтегрованих економік: між Північною і Південною Америкою або Західною Європою і Східною Азією. Це і є локомотивом сучасної глобалізації. І прикладом цьому може служити євро регіоналізація.

Глобалізація, як історичний процес, відбувається як у глобальній, так і локальній ритмічності циклічно-хвилеподібного характеру.

Нинішній цикл глобалізації характеризується сповільненням через посилення тероризму та інших негативних явищ. До того ж ріст безробіття, загострення політичної розбіжності між такими могутніми блоками, як ЄС і США, унеможливають прогрес подальшої лібералізації. Все це може призвести до зниження рівня добробуту в усьому світі і, насамперед, у країнах, де значна кількість робочих місць залежить від світової торгівлі, світового ринку.

В умовах сучасного інтенсивнішого «наступу» глобалізації головною метою для України у зовнішньополітичному курсі є забезпечення миру шляхом розвитку багатосторонніх взаємовідносин з усіма державами світу. Ця мета повинна

втілюватись як націоналізм відкритого типу, який визначає національне самовизначення інших народів (ліберальна демократія, демократичний націоналізм).

Характерною при цьому є циклічність реформ національної освіти. Йдеться про перехід від фаталістичної соціальної реальності традиційного типу до соціального конструювання глобалістської реальності на основі «великого проекту».

Сьогодні в умовах глобалізації йдеться про звільнення освітньої системи від рафінованого загальнокультурного і теоретичного «непотребу». Це й вимоги Бонського консенсусу – єдиний національний освітній простір.

В Україні вся підготовча робота щодо приєднання до європейського освітнього простору здійснюється за спеціально розробленим планом. Завдяки реалізації цього плану досягнемо нового рівня конкурентоздатності наших випускників і одночасно зможемо гармонізувати нашу освіту.

Ефективнішим методом у рамках глобальної економіки стає саме оптимізація – вмиле поєднання різноманітних умов економічної діяльності у різних регіонах планети у рамках єдиного господарського механізму, орієнтованого, замість підтримки безперервного НТП, на перманентний перерозподіл світового доходу. Внаслідок цього формування високих технологій перемістилося зі сфери промислового виробництва у сферу вилучення геоекономічних рентних платежів і фінансових операцій.

Загалом, сьогодні глобалізація країн важко входить у світову економіку через вузькість маневру, нереалізованість у найближчому майбутньому національної консолідації та оптимізації взаємодії соціально-політичних сил, конкурентоздатності.

Через глобалізацію конкуренція зазнає деяких змін. Знижується роль держави як регулятора і посилюється роль міжнародних інститутів. З одного боку, полегшується доступ віддалених конкурентів, а з іншого – зростають можливості ухилення від конкуренції. На деякий період характер цих відхилень не завжди має посилюваний характер. Посилюється інноваційна складова, яка є каталізатором конкурентних процесів на глобальному ринку.

Доведено [1], що конкуренція є своєрідним глобалізаційним механізмом, способом з'єднання субординуючих і координуючих складових соціально-економічного влаштування у трьох аспектах:

- конкуренція як освоєння нових технологій, які формуються на глобальному рівні, та присвоєння загального цивілізаційного багатства у формі соціалізації й гуманізації;
- конкуренція як відкриття нового соціального простору людського розвитку й інновація, тобто позитивне гетерогенне ускладнення соціальних зв'язків і механізмів;
- конкуренція як інтеграція соціальних груп, професійних корпорацій і консолідація націй, етнічних груп у процесі усвідомлення і формування активного ставлення до глобальної невизначеності цивілізаційного розвитку.

Перший аспект відіграє вирішальну роль в обмеженні витрат. Вади функціонування співтовариства (екологічні, енергетичні, соціальні) постіндустріальних держав надзвичайно високі. Глобальна конкуренція – єдино можливий механізм їх обмеження й оптимізації. Другий аспект призводить до внутрішнього збагачення та поглиблення змісту глобалізації від її спрощення і поверхневих сьогоднішніх форм до дедалі фундаментальної суті. Третій аспект формує інституційну систему глобального рівня, яка оптимізує динаміку і конфлікти глобального розвитку й глобальної рівноваги. Подальша глобалізація економіки буде розви-

ватися у ще гострішій конкурентній боротьбі аж до її умовного завершення. На повне завершення світової глобалізації слід чекати сотні років.

Світовий геополітичний простір розширюється. На основі глобального кіберпростору вже утворилося ігрове поле електронної комерції. Сьогодні вона ліквідує простір. Глобальний замовник не бажає знати, де перебуває продавець і навпаки. І взагалі, фактори простору й часу майже не мають значення в комерції. На нинішньому глобальному електронному ринку операції здійснюються в будь-якій валюті віртуально в просторі й часі, негайно. Це вимагає посилення державного контролю над зовнішньоекономічними процесами, зокрема на регіональному рівні, наскільки це є можливим в умовах глобалізації. В подальшому валютний контроль і валютне регулювання поступово стануть «головним болем» міжнародних наддержавних глобальних структур.

Проте у випадку, коли нові глобальні (наддержавні) інститути не встигнуть запрацювати, а дисциплінуюча роль нинішніх держав та їхніх інститутів уже буде дискредитована, настане всезростаючий хаос. Адже глобалізація продукує дедалі новіші небезпеки, залишаючи все менше часу для їх нейтралізації.

Глобальні проблеми з кожним роком ускладнюються, стають гострішими і кількість їх не зменшується, а збільшується. В той же час суперечності між країнами і народами політичного, релігійного, економічного характеру не дозволяють об'єднати зусилля ООН чи регіональних союзів для пом'якшення або знешкодження масових бід і нещастя народів.

Геополітичні проблеми і небезпеки нашого століття не додають оптимізму. Це, насамперед, міждержавні і міжетнічні військові конфлікти і громадянські війни, міжнародний тероризм, це приречені на жебрацьке існування країни і цілі континенти, це і стихійні лиха, і техногенні катастрофи, які супроводжуються наростаючою руйнацією екології Землі.

Усе це вимагає дослідження нових напрямків діяння країн і цілих регіонів у світовому геополітичному просторі.

Суть світових геополітичних регіонів, як і класифікація і входження країн у вказані регіони планети, зазнають значних змін, особливо у нинішніх умовах прискороного розвитку.

В сучасній, зокрема зарубіжній, літературі говориться про об'єктивні межі темпів росту (неминучість меж росту в економіці високорозвинутих країн, які нібито досягли вершин у розвитку економіки). Проте в епоху глобалізації у сьогоднішньому геополітичному просторі, навіть незважаючи на різноманітні домовленості щодо обмеження виробництва як основи збереження природних ресурсів (суб'єктивний фактор), країни, особливо у високорозвинутих, світових геополітичних регіонах, продовжують нарощувати виробництво, ігноруючи застереження екологів.

Класифікувати сукупність країн, схожих між собою не за одним параметром, а за множиною характеристик, тим самим скоротивши великі масиви інформації, зробивши їх компактними та наочними, легкими для аналізу та прогнозів, дає можливість кластерний аналіз. Як результат такої класифікації, було отримано вісім кластерів макро- та мікроконкурентоспроможності.

Україна увійшла до останнього кластера (дані 2007 р.) насамперед через низьку конкурентоспроможність, яка є наслідком економічної політики періоду реформувань. Маючи цінні ресурси (насамперед, людські – тобто культурний і науково-технічний потенціали нації), ми не зуміли зберегти та збільшити свої конкурентні переваги.

Для України напередодні вступу в ЄС дуже велика відповідальність лежить на поколінні, яке буде шукати місце держави в умовах глобалізації. Це покоління повинно бути конкурентоспроможним у знаннях, мобільності, мовному середовищі. А для цього потрібно розвивати власну систему освіти, підвищувати її якість, а також вживати заходів для збереження самобутності своєї культури, зокрема на регіональних рівнях, і в той же час зробити Україну частиною і надбанням загальної світової культури.

Глобалізація – це й ріст кількості іммігрантів, зокрема нелегалів. Сучасна Європа бореться з проблемою нелегальної імміграції. Якщо раніше це всіляко схвалювалося, то сьогодні ЄС вибудовує стіну на своїх східних кордонах. Адже Європа просто фізично не здатна витримати напливу небажаних гостей, переважно із найбідніших кутків світу.

І чим далі буде просуватись ЄС у питанні посилення своїх східних кордонів, тим гострішою буде проблема нелегальної імміграції, насамперед в Україні. Бо ж ці нелегальні іммігранти, яким не вдалось перетнути українські кордони, будуть осідати в Україні. Кількість їх з року в рік зростатиме. Вони займуть робочі місця українців, які виїжджають на заробітки на Захід.

А можливо, глобалізація в цьому плані змінить усе на краще? Можливо, ми будемо жити краще в цій навіть мультикультурній українській сім'ї?

Міграційні процеси несуть як позитивні, так і негативні тенденції у світі. З одного боку, розвинені країни скорочують дефіцит робочої сили, вирішують проблеми демографічного дисбалансу і диспропорцій на ринку праці. З іншого, імміграція послаблює суспільно-політичну єдність.

Проте найбільшою бідою для України є наплив нелегальних мігрантів. За підтримки ООН в Одесі вже спорудили перші в Україні будинки для біженців.

Невдовзі збудують центри для біженців і в західних областях України, де ця проблема є особливо актуальною. Адже Європа останнім часом (після 15 + 10 + 2) змушена зміцнити свої рубежі від напливу через східні кордони велелюдного потоку нелегальних мігрантів, які в разі затримання одразу ж заявляють про те, що є біженцями.

Як будемо жити далі в єдиній сім'ї з представниками різних рас? США від цього в цілому поки що виграють. Проте США і Україна – це дві непорівнювані держави. В умовах подальшої глобалізації, міграції робочої сили (виїзд частини населення з України на заробітки в країні-іммігранти і заповнення цього вакууму нелегалами) – це проблема виживання нації, яку Україні треба вирішувати негайно (до речі, як і Польщі та іншим країнам ЦСЄ).

Регіоналізм є протидією глобалізації і в той же час фактором її прискорення через формування і об'єднання регіонів планети.

Головною місією Стратегії держави в умовах глобалізації є створення сприятливих умов розвитку економіки та зростання добробуту мешканців кожного регіону, а також всебічний розвиток людини як особистості, підвищення якості її життя, сталий еколого-орієнтований економічний розвиток і збереження культурної спадщини, збереження національної ідентичності з одночасною інтеграцією у світові спільноти.

Проте стратегія в умовах глобалізації без відповідної реакції на рівні держави і конкретного регіону може бути зведена до мінімуму. Глобалізацією потрібно управляти, щоб країна, конкретний регіон могли увійти у світові спільноти з якнайменшими втратами.

У глобальній економічній системі не залишилося можливостей для стихійних ринкових відносин між державами. Питання полягає в тому, як у глобально

функціонуючому світовому виробничо-господарському механізмі зберегти державну національну економіку; як впливатиме на економіку України, Польщі та інших держав сформований на Заході величезний Європейський ринок, об'єднання ринків Азії, Америки, Близького Сходу.

Чим вищий рівень глобалізації економіки, тим сильнішими стають її дрібні учасники. Проте в кінцевому підсумку процеси глобалізації в економічній, інформаційній, культурній сферах тісно пов'язані з процесами національної ідентифікації. Адже відродження національної свідомості є захисною реакцією суспільства проти руйнівного впливу відцентрових сил, пов'язаних із глобалізацією (розрив традиційних зв'язків усередині країни, деградація неконкурентоспроможних виробництв, загострення проблеми безробіття тощо). Крім того, триває складний і багатоплановий процес, який можна було б характеризувати як новий регіоналізм: формування макрорегіональних просторів на тлі геоекономічного розмежування світу, примноження соціально-економічних коаліцій, зокрема міждержавних і неурядових організацій.

Неурядові організації утворюються на основі індивідуального або колективного членства суб'єктів, які не є офіційними представниками своїх урядів.

Як міждержавні, так і неурядові організації за географічним поширенням поділяються на глобальні та регіональні. Глобальні організації об'єднують країни або інші суб'єкти незалежно від того, де, в якій частині світу вони розташовані. Найяскравішим прикладом такого типу є Організація Об'єднаних Націй, членами якої є переважна більшість країн нашої планети.

Регіональні міжнародні організації об'єднують країни, розташовані в якомусь певному регіоні, як правило, компактно, в територіальній близькості. Таких організацій чимало: Європейський Союз (ЄС), Північноамериканська асоціація вільної торгівлі (НАФТА). Асоціація країн Південно-Східної Азії (АСЕАН) та ін.

На основі цих реальних світових процесів можна зробити висновок, що регіоналізація є реакцією на негативні прояви глобалізації, а також засобом збереження політичного контролю, насамперед в економічній сфері.

З другого боку, регіональна інтеграція підштовхує процес глобалізації через формування інтеграційних об'єднань країн, що набуває економічної і політичної інтеграції, як ЄС. Ці та інші (нові) регіональні форми співробітництва, згадані вище (суперрегіони), сьогодні структурують світову економіку як глобальну.

Зі вступом Польщі до Європейського Союзу Україна як держава-сусідка отримує нові перспективи розвитку економіки і політики. Разом з тим з'явилась і ціла низка проблем, в основному навколо державного кордону, у зв'язку з запровадженням візового режиму.

Прикордонні регіони відіграють специфічну роль у реалізації провідних тенденцій світового розвитку, а саме в лібералізації зовнішньої торгівлі та в різкому збільшенні транскордонного товарообігу, активізації міждержавного переміщення населення.

Динамічний розвиток прикордонного співробітництва є однією із суттєвих особливостей сучасного етапу міжнародних відносин, що пов'язано з функціональним навантаженням прикордонних регіонів. Вони відіграють специфічну роль у реалізації провідних тенденцій світового розвитку, а саме в лібералізації зовнішньої торгівлі та в різкому збільшенні транскордонного товарообігу, активізації міждержавного переміщення населення.

Головною ідеєю єврорегіонів є їхня функція як організаційної платформи для добровільної співпраці міст, громад та інституцій у прикордонному просторі.

рі сусідніх держав [2]. Заснування цих єврорегіонів було підготовлено завдяки численним консультаціям та переговорам на місцевому та регіональному рівнях.

У контексті реалізації політики підтримки та розвитку транскордонного співробітництва як інноваційного інструменту в реалізації державної регіональної політики доцільно внести ряд пропозицій, викладених у основних положеннях проекту «Сучасний стан та перспективи розвитку транскордонного співробітництва в Україні» [3].

Крім цього, Україна, яка прагне залучитися до європейських інтеграційних процесів, має подбати перш за все про захист інтересів вітчизняних виробників, тому що в разі вступу до будь-якого інтеграційного угруповання доведеться створювати рівнозначні умови для всіх ринкових гравців, а у багатьох, навіть стратегічних галузях економіки, спостерігається суттєве відставання рівня розвитку виробництва від світових стандартів. Тож перш за все в разі приєднання до такого союзу держава мусить вести переговори про застосування максимально можливого пільгового режиму для них.

Водночас слід враховувати реальний стан інтеграції економіки України у світогосподарські процеси та регіональні структури, існуючі відносини стратегічного партнерства як відправну основу для надання додаткових імпульсів інтеграційним прагненням України, пріоритетні напрями та дієві механізми міжнародної інтеграційної взаємодії. Відштовхуючись від національних економічних інтересів, найприйнятнішою на даному етапі, на думку вчених [4], є бігравітаційна інтеграція вітчизняної економіки, що ґрунтується насамперед на наявності двох головних гравітаційних полів, з якими тісно взаємодіє господарський комплекс України – Європейського Союзу та Єдиного економічного простору (ЄЕП). Проте порівняльний аналіз свідчить, що економічний потенціал ЄС як за головними кількісними, так і якісними параметрами істотно переважає відповідні показники країн ЄЕП. З огляду на вищенаведене, гравітаційне поле ЄС має потенційно більшу притягальну силу, ніж ЄЕП.

У 2004 р. суспільство України взяло гору над державою. Повіяло всездозволеністю, що спровокувало відомі наслідки. У 2010 р. навпаки – держава взяла гору над суспільством. Таким чином, знову відбувається нагромадження негативного громадянського потенціалу, який згодом може генерувати нестабільність нового порядку, невідконтрольну силовим відомствам. І такі «перегини» будуть продовжуватися до того часу, доки ми не перестанемо плазувати перед «благодійниками», які тримали наш народ упродовж століть у ярмі. Сьогодні абсолютна більшість українців, особливо молоді, повірили в європейську мрію. І відмова від мрії в умовах нинішньої злиденності може стати детонатором грандіозного вибуху. Адже Європейський Союз пропонує нам безпрецедентну в його історії поглиблену і всеосяжну зону торгівлі. Митний союз на чолі з Москвою – це поки що торгівля товарами та дешевими енергоносіями, керованою конкуренцією, успіх якої залежить від близькості до влади. Вступ України у Митний союз – це консервація відсталості, неефективного виробництва та енергозалежності.

Радикальним виходом із становища, як економічного, так і політичного, в Україні з позиції лівих сил був би, звичайно, перерозподіл власності, реприватизація, як повернення у минуле. А це означало б переродження самої системи, яка не бажає перероджуватись. Тому слід створити глобальну систему управління, демократичну, яка регулюватиме ринки і не дозволить олігархічній меншості привласнювати доходи від ризикованих операцій, а також монополію на інформацію. Таким чином, цільовою функцією економічної політики держави як інструменту реалізації загальної стратегії є узгодження складної конструкції орі-

ентирів, які поширюються на всі види економічної діяльності, усі категорії населення, матеріальні, інтелектуальні та духовні сили, ресурсний потенціал держави, людські здібності та можливості. Як економічно, так і духовно суспільство не повинно втрачати орієнтацію на майбутнє. А відкритість національної економіки завжди повинна бути порівняно мінімальною, хоча і достатньою. Таким чином, на сучасному етапі глобалізації потрібна сильна держава (аж до економічної диктатури), яка може забезпечити порядок, соціальну справедливість і захистити національні інтереси країни у світі, бути готовою до світових фінансових криз. Цю думку автор цих рядків висловлював ще на початку нашої незалежності (публікації у центральній пресі та ін.). Отже, роль держави має істотно зростати аж до певної межі. Якщо держава перейде цю межу, то зміниться і економічна модель розвитку. Адже на сучасному етапі розвитку ринкової економіки вся надія на середній клас, на українську буржуазію, для якої буде що втрачати на випадок загроз національній безпеці України, надія на українського бізнесмена, для якого Україна стане не просто офісом для бізнесу.

Цього вчить досвід розвинених країн світу, країн ЄС. Важливо лише не змінити європейську інтеграцію на євроазійську. Тільки тоді Україна буде європейською державою з європейськими стандартами рівня життя своїх громадян.

Список використаних джерел

1. Чикина Ю. В. Трансформація механізмів конкуренції под воздействием глобализации / Ю. В. Чикина ; Дніпропетровський нац. ун-т, // Економіка: проблеми теорії та практики : [зб. наук. пр.]. – 2005. – Вип. 208. – Т. 2. – 2005. – С. 548.
2. Долішній М. Проблеми територіального розвитку / М. Долішній, В. Демченко, Н. Мікула // Регіональна економіка. – 2003. – № 1. – С. 69.
3. Мікула Н. А. Національна доповідь «Сучасний стан та перспективи розвитку транскордонного співробітництва в Україні» (основні положення проекту) / Н. А. Мікула, В. А. Толкованов // Регіональна економіка. – 2010. – №3. – С. 7.
4. Філіпенко А. ЄЕП: як не випасти із глобального цивілізаційного простору / А. Філіпенко // Урядовий кур'єр. – 2005. – 20 січня.

Михасюк І.Р. Глобалізація и регіоналізація: место України.

Рассмотрен вопрос глобализации и регионализации, как противодействия глобализации, и в то же время ее ускорения через формирование и объединение регионов, место и роль Украины в этих процессах.

Ключевые слова: глобализация, регионализация, еврорегионализация, цикличность, Болонский процесс, конкурентоспособность, трансграничное сотрудничество, экономическая диктатура.

Mykhasyuk I. R. Globalization and Regionalization: the Place of Ukraine.

The issue of globalization and regionalization as anti-globalization and at the same time acceleration of globalization through forming and consolidation of regions as well as the place and role of Ukraine in this process are outlined.

Keywords: globalization, regionalization, European regionalization, cyclicity, Bologna process, competitiveness, cross-border cooperation, economic dictatorship.

Надійшло 12.07.2011 р.